

Абу Бакр Муҳаммад ибн Жаъфар ан-Наршахий ўзининг «Бухоро тарихи» номли кимматли тарихий асарини 943—944 йилларда араб тилида ёзган. Бирок асарнинг араб тилида яратилган илк нусхаси бизнинг давримизгача етиб келмаган. «Бухоро тарихи» 1128 йилда Абу Наср Аҳмад ибн Муҳаммад ибн Наср ал-Кубовий тарафидан форс тилига таржима қилинган. Таржима жараёнида ал-Кубовий асарга баъзи ўзгариш ва қўшимчалар киритган. Хусусан, Муканна кўзголони тасвирлашда Иброҳим исмли муаллифнинг «Ахбори Муканна» («Муканна хақидаги хабарлар») асаридан фойдаланган. Шу тўғрисида «Бухоро тарихи»нинг бизгача етиб келган форсий нусхаси Муканна кўзголони хақида энг батафсил маълумотлар берувчи манбадир. Наршахийнинг «Бухоро тарихи» асари шарқшунос олим Абдуфаттоҳ Расулов тарафидан ўзбек тилига таржима қилиниб, Асомиддин Ўринбоев масъул муҳаррирлигида бир неча бор нашр қилинган. Қуйидаги парчалар А.Расулов таржимасидан олинди.

Абу Бакр Муҳаммад ибн Жаъфар ан-Наршахий «Бухоро тарихи»дан

Бухорога подшоҳ бўлган хотин ва ундан кейин подшоҳ бўлган унинг фарзандлари хақида

Ундан кейин Бунёт ибн Тагшода Бухорога подшоҳ бўлди. У отаси ислом динида эканлигида тугилган эди. Бир қанча вақт мусулмон бўлиб турди. Муканна пайдо бўлиб оқ қийимлилар кўзголони Бухоро кишлокларига тарқалгач, Бунёт уларга мойил бўлиб ёрдам берди ва натижада оқ қийимлиларнинг қўллари узайиб, улар галаба қозондилар. Алоқа (хат-хабар) ишлари бошлиғи бу ҳақда халифага хабар юборди, халифа Махдий эди. Махдий Муканна ва оқ қийимлилар ишларидан хотиржам бўлганидан кейин (Бухорога) отлик аскарлар юборди. Бунёт Фарахший қасрида мажлис (тузиб) шароб ичар ва дарчадан қараб ўтирар эди. У узокдан шошилини билан келаётган отликларни кўрди ва улар халифа томонидан эканликларини фаросат билан англаб, қарши чора қўришга қиришар-қиришмас отликлар етиб келдилар ва ҳеч бир сўз айтмасдан қиличларини қиндан сугуриб, унинг бошини кесдилар. Бу воқеа бир юз олти йил олтинчи йилда (782—783) бўлган эди. Унинг барча одамлари қочиб кетди, (халифа юборган) отликлар ҳам қайтди.

Муканнанинг хуружи ва унинг тобелари ок кийимлилар

Ахмад ибн Мухаммад ибн Насрнинг айтишича, Мухаммад ибн Жаъфар бу фаслни ўз китобида келтирган-у, лекин тўла баён этган эмас. «Ахбори Муканна» (номли китоб)нинг муаллифи Иброхим ва Мухаммад ибн Жарир ат-Табарийларнинг айтишларича, Муканна Марв атрофи ахолисидан, Коза деб аталган кишлокдан бўлиб, номи Хошим ибн Хаким эди. У илгари кудунгарлик килар эди, кейин эса илм ўрганишга машгул бўлди ва хар хил илмларни: кўзбўямачилик, сеҳр ва тилсим илмларини ўрганди. Кўзбўямачиликни яхши билиб олиб, пайгамбарлик даъвосини ҳам килди ва уни Махдий ибн Мансур хижратнинг бир юз олтмиш еттинчи йилида (783—784) ўлдирди. Муканна кўзбўямачиликни ўрганган ва гоятда зийрак бўлиб кадимги (олимлар) илмларига оид кўп китобларни ўқиган ва жодугарликда устоз бўлган эди. Унинг отасининг номи Хаким бўлиб, у Абу Жаъфар Давонакий давридаги Хуросон амири лашкарбошиларидан бири эди. У Балхдан чиккан эди.

Хошим ибн Хакимни Муканна дейишларига сабаб шу эдики, у жуда хунук, боши кал ва бир кўзи кўр бўлганидан хамиша боши ва юзига кўк парда тутиб юрар эди. Шу Муканна Аббосийлар даъватчиси Абу Муслим замонида Хуросон лашкарбошиларидан бири бўлиб, Абдулжаббор Аздийга вазир бўлди ва пайгамбарлик даъвосини килди ва бир канча вақт шу даъвода турди. Абу Жаъфар Давонакий одам юбориб уни Марвдан Багдодга олдириб келди ва бир неча йил давомида зиндонда тутди. Шундан кейин у зиндондан кутулиб яна Марвга кайтиб келди ва одамларни йигиб: «Менинг ким эканимни биласизми?» — деб сўради. Одамлар: «Сен Хошим ибн Хакимсан», — дедилар. У: «Янглишдингиз, мен сизнинг ва бутун оламнинг худосиман», — озига тупрок, — ва яна: «Ўзимни кандай ном билан аташни истасам атайбераман», — деди хамда: «Мен халкка ўзимни Одам (Ато) суратида, кейин Нух суратида, кейин Иброхим суратида, кейин Мусо суратида, сўнг Исо суратида, кейин Мухаммад мустафо — худо унга раҳмат ва сало-мини йўлласин, — суратида, кейин Абу Муслим суратида кўрсатган зотман, энди эса мана ўзингиз кўриб турган суратдаман», — деди. Одамлар: «Бошкалар пайгамбарлик даъвосини килган эдилар, сен эса худолик даъвосини килаяпсан», — дедилар. Муканна: «Улар нафсоний эдилар, мен эса рухонийман ва уларнинг (ба-данлари) ичида эдим, менда шундай кудрат борки, ўзимни кандай суратда кўрсатишни истасам, шундай суратда кўрсата бераман», — деди.

Муканна хар бир вилоятга нома ёзиб, ўзининг доий (ташвикотчи) ларига берди. Номага мана шуларни ездди: «Рахмли ва меҳрибон тангри номи билан, саййидлар саййиди Хошим ибн Хакимдан фалончи ўгли фалончига, хамд худога бўлсин, ундан бошка худо йўк. У Одамнинг хам, Нух, Иброхим, Исо, Мусо, Мухаммад ва Абу Муслимларнинг хам худосидир. Сўнгра (сўз шуки), кудрат, эгалик, иззат ва хужжат Муканнаникидир; менга имон келтиринг ва билингки, подшоҳлик менга хос, — унга лаънатлар бўлсин, — азизлик ва худолик меники, мендан бошка худо йўк, — озига тупрок — кимки менга имон келтирса, жаннат ўшаники, кимки менга имон келтирмаса дўзах уники».

У хали Марвда турган вақтидаёқ хар ерга доийларини юборди ва кўп халкни йўлдан

оздирди. Марвда араблардан Абдуллох ибн Амин номли бир киши бор эди, у Муканнага имон келтирди ва кизини унга хо-тинликка берди. Ана шу Абдуллох Жайхундан ўтиб Нахшаб ва Кеш шаҳарларига келди ва ҳар ерда халқни лаънати Муканна динига чакириб, кўп кишини йўлдан оздирди. (Бундайлар) Кеш шаҳрида ва унинг кишлокларида кўпроқ эди. Дастлаб Муканна динига кирган ва унинг динини юзага чиқарган кишлок Кешнинг Субах номли кишлоги бўлиб, кишлок аҳолисининг улуг кишиси Умар Субахий эди. Улар кўзголони кўтардилар. Уларнинг амири араблардан бўлиб, порсо бир киши эди, уни ўлдирдилар. Сўғднинг кўпчилик кишлоклари Муканна динига кирди, Бухоро кишлокларидан кўп кишилар кофир бўлиб, кофирликни ошқор қилдилар. Ниҳоят бу фитна улгайиб кетди ва мусулмонлар учун каттик бало бўлди; (муканначилар) қарвонларни уриб, кишлокларни талар ва кўп ваиронагарчиликлар қилар эдилар.

Муканнанинг Мовароуннахрга бориш сабаби бундам эди: Муканна воқеаси хабари Хуросонга ёйилгач, Хуросон амири бўлган Хумайд ибн Кахтаба уни ту-тишга буюрди. Муканна эса ўз кишлогидан қочиб, беркиниб юрар эди. Охири Муканнага Мовароуннахр вилоятида кўп халқ унинг динига киргани ва шу диннинг тарқалгани маълум бўлди ва у Жайхундан ўтишга қасд қилди. Хуросон амири: «Жайхун дарёси лабида уни сокчилар пойлаб турсинлар», — деб буюрган эди. Муканна Жайхун дарёсидан ўтмоқчи бўлса уни тутиб олиш учун юзта отлик аскар Жайхун киргогида юқори ва қуйи томон ҳамиша юриб турдилар. Муканна ўттиз олти киши билан Жайхун дарёси лабига келиб сол тайёрлаб Жайхундан ўтди ва Кеш вилоятига борди. У вилоят Муканнага бўйсунди ва халқ унга рағбат қилди. (Шу вилоятдаги) Сом тоғи тепасида гоётада мустаҳкам бир ҳисор бўлиб, унда оқар сув, дарахтлар ва экин ерлар бор эди. Бу ҳисор (ичида) ундан ҳам мустаҳкамроқ яна бир ҳисор бор эди. Муканна уни тузатишга буюрди ва уни тузатдилар. Муканна у ерга кўп мол ва бехисоб озик-овқат йигди. Сокчилар тайинлади. Ок қийимлилар кўпайишиб кетдилар ва мусулмонлар уларга қарши тадбир қўллашдан ожиз қолдилар. Бу овоза Бағдодга бориб етди; ўша вақтда Махдий халифа эди, у жуда қайгуриб, Муканнага қарши қурашиш учун кўп лашқар юборди ва охири бу фитнани даф қилиш мақсадида ўзи ҳам Нишопурга келди. Махдий ислом дини ҳароб бўлиб, Муканна дини бутун дунёга тарқалиши хавфидан қўрқар эди. Муканна туркларни чақирди ҳамда мусулмонларнинг қони ва молини улар учун ҳалол қилиб (ҳукм чиқарди). Туркистондан талончилик таъмасида кўп лашқар келди. Улар вилоятларни талар, мусулмонларнинг хотин ва болаларини асир қилиб олар, ўлдирар эдилар. Улар дастлаб Бухорода пайдо бўлдилар.

Муканнанинг ҳаммаслаклари бўлган ок қийимлилардан бир гуруҳи Нумижкат деб аталган бир кишлокка бордилар ва кечаси масжидга кириб муаззинни ўн беш киши билан биргаликда ўлдирдилар; бутун кишлок аҳолисини ҳам ўлдирдилар. Бу воқеа бир юз эллик тўққизинчи йилда (775—776) содир бўлди. (Бу вақтда) Бухоро амири Хусайн ибн Маоз эди.

Муканна тоифасининг катталаридан бухоролик Ҳаким (ибн) Аҳмад номли бир киши бўлиб, у билан бирга яна учта лашқарбоши бор эди. Улардан бирининг номи Ҳашвий, иккинчисиники Богий бўлиб, бу икко-ви Фузайл қўшқидан эдилар. Учтинчисининг номи — Гирдак, у Гиждувон кишлогидан эди. Буларнинг ҳар учаласи ҳам жанговар кишилар бўлиб айёр, босқинчи ва ўғри эдилар. Уларнинг кишлок аҳолисини ўлдирганлиги хабари шаҳарга етгач, Бухоро аҳолиси жам бўлдилар ва амирнинг олдига бориб: «Бу ок

кийимлилар билан албатта жанг килишимиз керак», — дедилар. Бир юз эллик тўккизинчи йил ражаб ойида (апрель-май 776) Хусайн ибн Маоз ўз лашкари билан ва Бухоро козиси Омир ибн Умар ибн Имрон Бухоро ахолиси билан чи-киб Наршах кишлогига бордилар, — hozир бу кишлокни Наржак дейдилар, — ва ок кийимлилар каршисида лашкаргох туздилар.

Шунда Бухоро козиси: «Биз уларни хак динга чакирамиз, улар билан урушиш биз учун муносиб эмас», — деди. Кейин кози яхши тадбиркор одамлар билан бирга уларни хак динга чакириш учун кишлокка кирди. Ок кийимлилар: «Биз бу сиз айтаётган нарсаларни билмаймиз», — деб кундан-кунга кофирликла-рини кучайтирдилар ва насихатни кабул килмадилар. Шундан кейин жанг бошланиб кетди. Биринчи бўлиб ок кийимлиларга хамла килган киши араблардан Наим ибн Сахл номли киши эди. У кўп урушлар килиб бир канча кишини ўлдирди ва охир ўзи хам ўлдирилди. Ок кийимлилар енгилдилар, улардан етти юз киши ўлдирилди ва колганлари кочдилар. Шу билан ўша кун тамом бўлди.

Эртасига тонг отгач, ок кийимлилар элчи юбориб мусулмонлардан омон сўрадилар ва: «Биз мусулмон бўлдик», — дедилар. Мусулмонлар улар билан сулх тузиб, сулхнома ёздилар ва уларга бундан буён йўлкесарлик килмаслик, мусулмонларни ўлдирмаслик, ўз кишлокларига таркалиш, ўз амирларига бўйсунуш шархларини кўйиб, худо ва пайгамбар ахдини уларга махкам юкладилар. Шахарнинг хамма катталари сулхномага кўл кўйдилар.

Мусулмонлар кайтиб кетгач, улар ахдларидан кайтиб яна йўлкесарлик билан машгул бўлдилар. Улар мусулмонларни ўлдирар ва эндигина бош хортхан кўк экин (дон)ларни Наршах хисорига олиб кетар эдилар. Мусулмонларнинг иши кийинлашди. Халифа Махдий ўз вазири Жаброил ибн Яхёни Муканнага карши жангга юриш учун юборди. У Бухорога келиб Муканнага карши жангга юриш учун Дарвозайи Самаркандда лашкаргох курди. Хусайн ибн Маоз унинг олдига бориб: «Сен (аввал) ок кийимлиларга карши урушда менга ёрдам бер, бу ишдан бўшагач, биз сен билан бирха Муканнанинг (ўзига) карши урушга борамиз», — деди.

Жаброил бу таклифни кабул этди-да, лашкарини оёкка тургизиб Наршах кишлогига борди, кишлок атрофига хандак казишга буюриб, хандак ичини лашкаргох килди; ок кийимлилар кечаси чикиб хужум килиб колмасинлар деб лашкарга хушёр бўлиб туришга буйрук берди. Худди у айтгандек бўлиб чикди; ок кийимлилар дастлабки кечадаёк кишлокдан чикиб хужум килиб кўп вайронлик келтирдилар. Бухоро амири Хусайн ибн Маоз Жаброилга кўп меҳрибонлик кўрсатиб, ундан то бу иш хамом бўлхунича Кешга кетмай Бухорода бўлишни сўради.

Жаброил урушни бошлаб юборди. Тўрт ой мобайнида эртаю кеч узлуксиз урушдилар, ок кийимлилар галаба козонмаган бир кун хам бўлмади. Мусулмонлар чорасиз колиб тадбир излашга хушдилар. Молик ибн Форим: «Мен бир тадбир кўрсатаман», — деди-да, лашкаргохдан то хисор деворигача арик кавлашга буюрди ва у ерга куролли кишиларни юбориб канча жой кавласалар уни чўп, камиш ва купрок билан мусхахкамлаб беркитиб боришга буюрди. (Шу тарзда) хисор девори тагигача казиб етдилар ва (хисор девори тагини) эллик хаз микдорида кавлаб устунлар кўйиб махкамладилар. Эллик хаз жой кавланиб бўлгач, уни ўтин билан тўлгазиб нефть сепдилар-да, у устунлар ёниб кўргон девори йикилсин деб ўт кўйиб юбордилар. Аммо олов ёнмади, чунки олов ёниши учун унга шамол тегиши керак. Хисор ичида эса шамол ўтадихан йўл йўк эди. Хисорнинг таги кавланган минорасига палакмонларни тўгрилаб кўйиб тош отган эдилар, тешик очилиб

шамол чикишга йўл топди, олов олиб устунлар ёнди ва хисор деворининг эллик газча жойи йикилди.

Мусулмонлар киличбозликка киришиб кўп кишини ўлдирдилар, колганлар омонлик хилаб, илгариги ахдномага мувофик мусулмонларни ранжитмаслик, ўз кишлокларига қайтиб кетиш, ўз улугларини халифа олдига юборилишига (рози бўлиш) ва ўзлари билан бирха курол-ярог олиб юрмаслик шархлари билан сулх туздилар ва (кишлоқдан) ташкари чикиб хандақдан ўтдилар. (Аmmo) улар яширин суратда куролга эга эдилар. Ок кийимлиларнинг каттаси бўлган Хақимни Жаброил ўз ўгли Аббосга топшириб: «Буни олиб бориб саропардага кўй ва яширин равишда ўлдир», — деди. Унинг амрига мувофик иш килиб, Хақимни саропардага олиб бордилар. Ок кийимлилар узокдан (караб) турган эдилар. Жаброил саропардаха борган эди, ок кийимлилар Хақимнинг дўсти бўлган Хашвийни юбориб у оркали Жаброилха: «Биз Хақимни олмасдан кетмаймиз», — дедилар. Хашвий янги этик кийган эди. У Жаброилга шу сўзларни айтиб турган эдики, Жаброилнинг ўгли Аббос келиб: «Хақимни ўлдирдим», — деди. Жаброилнинг буйруги билан дархол Хашвийни отдан тушириб ўлдирдилар. Ок кийимлилар кичкиришиб куролларини кўлга олдилар ва жанг бошланиб кетди. Жаброил бутун лашкарини отга минишга буюрди. Илгаригидан кучлирок уруш бўлди. Каттик жанглар килдилар ва охири ок кийимлилар яна енгилиб, улардан кўп халк ўлдирилди, тирик колганлари кочдилар.

Наршах кишлогининг хукмдори бир хотин киши эди, унинг эрининг номи Шараф бўлиб Абу Муслимнинг лашкарбошиси бўлган ва мархум Абу Муслим уни ўлдирган эди. Бу хотинни Жаброилнинг олдига олиб келдилар, у билан амакисининг бир кўр ўгли бирга келди, у багоят палид ва бадкор эди. Жаброил у хотинга: «Абу Муслимнинг гунохидан кеч!» — деди. Хотин: «Абу Муслим деб мусулмонларнинг отасига айтилади, менинг эримни ўлдиргандан кейин у мусулмонларнинг отаси бўладими?!» - деди. Жаброилнинг буйруги билан хотинни белидан икки бўлиб ташладилар ва амакисининг ўглини ҳам ўлдирдилар.

(Хақимнинг лашкар. бошликларидан бири бўлган) Гирдак Муканнанинг олдига кетди. Улардан бири Богий эса урушда ўлдирилди. Жаброил Сўгд ок кийимлиларининг дилларига кўркинч солиш учун ўлдирилган (бошлик)лар калласини Сўгдга олиб борди. Сўгд ахолисига Муканнанинг лашкар бошликларидан Сўгдиён номли бир киши амир бўлган эди; Сўгд ахолиси у билан иттифок бўлдилар. Жаброил Сўгд ахолиси билан кўп урушди ва охири Бухоро ахолисидан бир киши Сўгдиённи ўлдирди ва бу кавм таркалиб кетди.

Жаброил у ердан Самаркандга борди ва то Маоз ибн Муслим Хуросонга амир бўлгунга қадар турклар ва ок кийимлилар билан кўп урушлар килди.

(Маоз ибн Муслим) бир юз олтмиш биринчи йил-да (777—778) Марвга келди ва бу ердан иш бошлаб, Омуй биёбонига кириб кетди. Бухорога етганида Бухоро ахолиси (орасидаги) дехконлардан жангчи кишиларни йигдилар; беш юз етмиш минг киши йигилди. Маоз ибн Муслимнинг фармони билан уруш куролларини кўплаб тайёрладилар; у хунармандларнинг лашкар ичида иш берадиган хар бир жинсидан уч минг ишчи кишини тешалар, беллар, тўкмок ва болталар билан таъминлаб мухайё килиб кўйди; палакмонлар, нарвонлар ва девор тешадиган куроллар ишлатди ва энг яхши куроллантирилган лашкар билан Сўгдга караб юзланди.

Сўгдда ок кийимлилар кўп эдилар, турк лашкари ҳам кўп келган эди. Харий (Хирот)нинг амири Харийдан ўн мингта кўй олиб келган эди, ўзи билан бирга олиб юрди. Маоз ибн

Муслим унга: «Душманмиз турклар бу ерда бизга якин жойда туриптилар, улар кўйни жуда яхши кўрадилар, бу кўйларни Бухорода колдир ёки менга сот, мен уларни лашкарга таксим килиб берайин!» — деса у рози бўлмади. Турк аскарларидан бир тўдаси чикиб хужум килдилар-да, хамма кўйларни Арбинжон билан Зармон ўртасидаги бир манзилга олиб кетдилар. Турклар кетидан лашкар борган эди, улар-нинг хам баъзиларини ўлдирдилар, баъзилари эса маглубиятга учраб кайтиб келдилар.

Маоз ибн Муслим Сўгд ва Самаркандга бориб, турклар хамда ок кийимлилар билан икки йилгача кўп урушлар килди, гоҳ у ва гоҳ душман галаба козонар эди. Икки йилдан кейин у Хуросон амирлигидан истеъфо берди ва Мусайяб ибн Зухайр ал-Забий Марвда бир юз олтмиш учинчи йил жумод ал-аввал ойида (январь-февраль 780) Хуросонга амир бўлди ва ражаб ойида (март-апрель 780) Бухорога келди. Шу вақт Бухоро амири Жунайд ибн Холид эди, уни Хуросон амири Хоразмга юборди.

Бухорода Муканна саркардаларидан бўлган Кулортегин номли бир саркарда бор эди, у лашкар ва мулозимлар тузиб Мусайяб билан урушлар килди.

Хикоят: Мухаммад ибн Жаъфарнинг ривоят килишича, Муканна лашкаридан мовароуннахрликлар, турклар ва бошкалардан иборат эллик мингги унинг хисори дарвозасига йигилиб, сажда ва зорий килиб ундан дийдор кўрсатишни сўрадилар. Хеч бир жавоб ололмагач, яна сўрашда давом этиб: «Ўз эгамизнинг дийдорини кўрмас эканмиз, бу ердан кайтиб кетмаймиз», — дедилар. Муканнанинг Хожиб номли бир кули бор эди, Муканна унга: «Бандаларимга, — оғзига тупрок, — айт, Мусо мендан дийдор кўрсатишни сўради, токат килолмаслиги сабабли кўрсатмадим. Мени курган хар бир киши токат килолмай дархол ўлади», — деди. Улар ялиниб-ёлвориб яна сўрайбердилар ва: «Биз дийдор истаймиз, агар ўлсак, бу айни муддао», — дедилар. Муканна: «Фалон куни келинг, сизга дийдор кўрсатаман», — деб ваъда берди.

Шундан кейин Муканна хисорда ўзи билан турадиган хотинларга буюрди, улар Сўгд, Кеш ва Нахшаб дехконларининг кизларидан иборат бўлиб, юзта хотин эдилар. Муканнанинг шундай одати бор эди: каерда хушрўй хотин бўлса унга хабар берар эдилар ва Муканна уни олдириб келиб ўзи билан бирга саклар эди. Хисорда у билан бирга шу хотинлар ва ўша хос кулдан бошка хеч ким бўлмас эди. Хисордагиларнинг озик-овкат каби эхтиёжлари бўлса, хар куни бир марта хисор дарвозаси очилар, ташкари томонда эса бир вакил бўлиб, у керакли нарсаларни тайёрлар, халиги кул вакилни чакириб у нарсаларни хисор ичкарасига олиб киргач, яна хисор дарвозасини беркитар эди. Шундай килиб, у ўша хотинларнинг хар бирига ойна олиб хисорнинг тепасига чикиб бир-бирининг рўбарўсига туришга ва куёш нури ерга тушган пайтда барча ойналарни кўлга олиб, бетафовут бир-бирига рўбарў килиб тутишга буюрди. Халк тўпланган эди. Куёш нури ойналарга тушгач, унинг акси билан ўша жой нурга тўлиб кетди. Шу вақт Муканна кулига: «Ана каранг! Худо ўз юзини кўрсатяпти деб, бандаларимга айт», — деди. Тўпланган халк караб, бутун жохоннинг нурга тўлганини кўриб кўркдилар ва хаммалари бирдан сажда килиб: «Эй худо! Кудратинг ва улуглигингни шунчалик кўрганимиз етади, бундан кўпрок кўрсак юрагимиз ёрилади», — дедилар. Улар хануз саждада эканлар, Муканна яна кулига: «Сажадан бошларингизни кўтаринг! Худо сиздан рози ва гунохларингизни кечди, деб умматларимга айт», — деди. У жамоа кўрккан ва ваҳимага тўлган холда бошларини саждадан кўтардилар. Шу вақт Муканна: «Хамма вилоятларни сизлар учун халол килдим. Кимки менга имон келтирмаса, унинг кони, моли ва фарзандлари сиз учун

халол», — огзига тупрок, — деди. Шундан кейин у жамоа талончиликка юз ўғирди. Бу жамоа бошқалар олдида фахрланиб: «Биз худони кўрдик», — дер эди.

Муканнанинг халок бўлши сабаби

Хирот амири бўлган Саъид кўп лашкар билан Муканна хисорининг дарвозасига келиб кўнди, уйлар ва хаммомлар куриб, ёзин-кишин шу ерда бўлдилар.

Хисорнинг ичида чашма, дарахтлар ва экинзорлар бор эди. Муканнанинг хос кишилари ва сипохсолорлар кучли лашкар билан хисор ичида эдилар. Хисор ичкарасида, тоғ тепасида яна бошка бир хисор бўлиб, у хисорга ҳеч кимга йўл йўқ эди. Муканна ўша хотинлар билан (шу) хисорда турар эди.

Унинг одати шундай эдики, ҳар куни ўша хотинлар билан бирга овкатланар ва улар билан шароб мажлисида ўтириб шароб ичар эди. Шу тартибда у ўн йил ҳаёт кечирди. (Охири) Хирот амири унинг ишини огирлаштириб, лашкарлари таркалиб кетди, хисорда бўлган сипохсолор эса хисор дарвозасини очди ва бўйсуниб ташқари чикди; ислом динини қабул этди. Муслмонлар хисорни олдилар. Муканна ички хисорни саклаб қолмаслигини тушунди.

Мухаммад ибн Жаъфарнинг Кеш дехконларидан бўлган Абу Али Мухаммад ибн Хорундан ривоят қилишича, Абу Али шундай деган: «Менинг бувим Муканнанинг ўзи учун олиб келиб хисорда саклаб турган хотинлари жумласидан бўлган экан. У шундай хикоя қилар эди: «Бир куни Муканна хотинларни ўз одати бўйича овкат ейишга ва шароб ичишга ўтиргизиб, шароб ичига захар солди-да, ҳар бир хотин учун биттадан хос қадах туткизиб айтди: «Мен ўз қадахимдаги шаробни ичганим-да, сизлар ҳам қадахларингизни бутунлай бўшатишингиз лозим». Хамма хотинлар ичдилар, мен эса ичмасдан шаробни кўйлагим ёқасига тўқдим, Муканна буни пайкамади. Хамма хотинлар (хушсиз) йикилиб ўлдилар; мен ҳам ўзимни уларнинг орасига ташлаб ўлганга солиб ётдим. Муканна менинг холимдан беҳабар эди. Кейин Муканна ўрнидан туриб қараб, хамма хотинларнинг ўлиб ётганини кўрди-да, ўз қулининг олдига борди ва қилич билан унинг қалласини кесди. Муканнанинг фармони билан уч кундан бери тандир қизитаётган эдилар. Муканна ўша тандир ёнига бориб қийимини ечди ва ўзини тандирга отди. Тандирдан бир тутун чикди. Мен у тандир олдига бориб унинг вужудидан ҳеч асар кўрмадим. Хисорда бирор тирик киши йўқ эди.

Унинг ўзини ўзи қуйдиришига сабаб шу эдики, у ҳамиша: «Қачон бандаларим менга бўйсунмасалар, мен осмонга чиқиб у ердан фаришталарни олиб келаман ва уларни бўйсундираман», — дер эди. «Халқ Муканна фаришталарни олиб келиб, бизга осмондан ёрдам бериш учун осмонга чиқиб кетди; унинг дини дунёда (абдий) қолади», — десин деб Муканна ўзини ўзи қуйдирди. Кейин у хотин хисор дарвозасини очди ва Саъид Ҳараший кириб у ердаги ҳазинани олди».

Ахмад ибн Мухаммад ибн Наср шундай дейди: «Бу қавмдан Кеш ва Нахшаб вилоятида, Қушки Умар, Қушки Хиштифон ва Зармон қишлоғи қаби Бухоро қишлоқларида ҳозирда ҳам сакланиб қелмоқда. Улар ўзлари Муканнанинг қим эканлигидан бутунлай хабарсиз

бўлсалар ҳам, унинг ўша динидалар. Уларнинг тутган йўллари шуки, намоз ўқимайдилар, рўза тутмайдилар ва жунуб бўлганларида гусл килмайдилар, лекин омонатга хиёнат килмайдилар. Бу одатларининг хаммасини муслмонлардан яширин тутадилар ва муслмонлик даъво киладилар.